

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему: «Роль банків у розвитку ринку цінних паперів та деривативів»

Виконала: студентка 4 курсу, групи ФБС -42
спеціальності «Фінанси, банківська справа
та страхування»

Лі Вікторія Аркадіївна

Керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів
Криховецька З.М.

Рецензент: к.е.н., доцент кафедри
менеджменту і маркетинг Михайлів Г.В.

Івано-Франківськ - 2026р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ І ДЕРИВАТИВІВ.....	6
1.1. Сутність, структура та інструменти ринку цінних паперів і деривативів.....	6
1.2. Банки як інституційні учасники ринку цінних паперів та деривативів.....	18
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ДЕРИВАТИВІВ	25
2.1. Загальна характеристика діяльності банку (на прикладі АТ «ПриватБанк»)	25
2.2. Аналіз емісійної та інвестиційної діяльності банку (на прикладі АТ «ПриватБанк»).....	35
2.3. Аналіз діяльності банківської системи на ринку цінних паперів.....	40
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ І ДЕРИВАТИВІВ.....	44
3.1. Основні проблеми та ризики банківської діяльності на ринку цінних паперів та деривативів.....	44
3.2. Напрями підвищення ролі банків у розвитку ринку цінних паперів і деривативів в Україні.....	49
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації економіки та фінансових відносин ринок цінних паперів і деривативів набуває особливого значення як інструмент акумулювання та ефективного розподілу фінансових ресурсів. Його функціонування забезпечує можливість спрямування вільного капіталу у пріоритетні галузі економіки, що, у свою чергу, сприяє активізації інвестиційних процесів. Крім того, через механізми фондового ринку здійснюється перетворення заощаджень населення та суб'єктів господарювання у довгострокові інвестиції, що визнається одним із ключових факторів економічного розвитку [17].

Важливу роль у функціонуванні ринку цінних паперів та деривативів відіграють банківські установи, які виступають універсальними фінансовими посередниками. На відміну від інших учасників ринку, банки поєднують у своїй діяльності декілька функцій одночасно: вони можуть інвестувати у фінансові інструменти, виступати їх емітентами, забезпечувати посередницькі операції, а також організовувати процеси розміщення цінних паперів. Саме така багатофункціональність зумовлює їх вагомий вплив на стабільність та розвиток фінансового ринку. Як зазначається у матеріалах Національного банку України, банківський сектор відіграє провідну роль у мобілізації фінансових ресурсів та їх перерозподілі в економіці [15].

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що ринок цінних паперів та деривативів в Україні наразі перебуває на стадії становлення та не використовує свій потенціал у повному обсязі. Зокрема, це стосується застосування похідних фінансових інструментів, які у світовій практиці широко використовуються для хеджування ризиків та підвищення ефективності фінансової діяльності. Водночас вітчизняні банки, незважаючи на свою значну роль у фінансовій системі, лише частково залучені до операцій із цими інструментами, що підтверджується аналітичними матеріалами Національного банку України щодо розвитку фінансового сектору [15].

Додаткової значущості дослідженню надають сучасні макроекономічні умови, в яких функціонує фінансова система України. Йдеться про нестабільність фінансових ринків, вплив воєнного стану, зростання рівня ризиків та обмеженість фінансових ресурсів. За таких обставин банки змушені адаптувати свою діяльність, у тому числі шляхом пошуку нових інструментів і підходів до роботи на ринку цінних паперів і деривативів, що також відображено у звітах Міністерства фінансів України [13].

Дану тему досліджували вітчизняні науковці такі як: Голюк, В.; Кузьмінський, В.; Чумаченко, О.; Фуфалько І. Ю.; Черненко О.; Черкасова С.; Борисова Л. Є.; Мамуненко М. С.; Рисін В.; Папірник С.; Севастьяненко О.; Царик Д.; Ермолаєв К. Н.; Зайцев, О. В.; Шеленко Д. І.; Шпикуляк О. Г.; Бердар М. М., Кот Л. Л. [7,8, 9, 10, 11, 23, 25, 27, 28, 29,30].

Метою роботи є комплексне дослідження діяльності банків на ринку цінних паперів та деривативів, а також обґрунтування перспектив розвитку цієї діяльності в Україні.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено вирішення таких завдань:

- дослідити сутність ринку цінних паперів та деривативів, його структуру та основні інструменти;
- визначити особливості участі банків у цьому ринку;
- здійснити аналіз діяльності банків на прикладі АТ «ПриватБанк»;
- виявити основні проблеми та ризики банківської діяльності на ринку цінних паперів та деривативів;
- обґрунтувати напрями підвищення ролі банків у розвитку ринку цінних паперів і деривативів в Україні.

Об'єктом дослідження є діяльність банків на ринку цінних паперів та деривативів.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, що виникають у процесі здійснення банками операцій з фінансовими інструментами.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні статистичні дані, фінансова звітність банківських установ, зокрема АТ «ПриватБанк», а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання сформульованих у роботі рекомендацій для підвищення ефективності діяльності банків на ринку цінних паперів та деривативів, а також для удосконалення функціонування фінансового ринку України загалом.

Структура роботи: вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи становить 60 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ І ДЕРИВАТИВІВ

1.1. Сутність, структура та інструменти ринку цінних паперів і деривативів

Ринок цінних паперів – це економічна система, в якій здійснюється емісія, реалізація й обертання цінних паперів серед суб'єктів ринку, що слугує для спрямування та перенаправлення грошових активів і капіталовкладень. Він також забезпечує трансформацію заощаджень у інвестиції та сприяє ефективному розподілу капіталу між секторами економіки [4].

Цей ринок являє собою ключовий компонент ринкової системи господарювання, що допомагає посилювати та вдосконалювати грошово-фінансову інфраструктуру держави, формуванню потрібних запасів коштів, залученню коштів як зсередини країни, так і з-за кордону, забезпечуючи вільне і раціональне переміщення фінансових ресурсів. У наш час проблематика функціонування ринку цінних паперів набуває значної важливості, адже саме операції купівлі-продажу цих активів слугують джерелом поповнення фінансових ресурсів фондової біржі [2].

У теперішній економіці цінні папери та їх ринок є надзвичайно значущими елементами, які гарантують злагоджену роботу усієї ринкової системи. Нинішній етап еволюції українського ринку цінних паперів віддзеркалює загальносвітові історичні закономірності, тісно співвідноситься з курсами розвитку глобальних фондових майданчиків. Просування вітчизняного фінансового сектору помітно пришвидшує входження у світовий фінансовий простір та стимулює приплив закордонних коштів у вітчизняну господарку завдяки випуску паперових активів. Розвиток цього ринку є важливим фактором інтеграції України у світову фінансову систему.

Щодо нагляду держави за обігом цінних паперів, то він покладається на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Цей регулюючий орган здійснює управління ринком цінних паперів та фондовим ринком, спираючись на належним чином опрацьовані та схвалені нормативні документи, закони та статuti. Комісія несе відповідальність за моніторинг відповідності вимогам правового поля, видачу ліцензій, а також офіційну реєстрацію суб'єктів, яким надано ліцензії [1].

Розглянемо функції ринку цінних паперів та деривативів. Першою є функція мобілізації капіталу, яка проявляється у залученні вільних коштів інвесторів шляхом випуску цінних паперів. Підприємство чи інші структури емітують цінні папери з метою залучення коштів для формування капіталу, які інвестори можуть придбати з метою отримання дивідендів у майбутньому. Більшість банків в Україні емітує цінні папери для залучення капіталу, це дозволяє їм функціонувати та розвиватися без мобілізації ресурсів менш безпечними чи вигіднішими шляхами [4].

Друга функція – це перерозподіл фінансових ресурсів – процес, що передбачає зміну напрямку руху грошей між різними секторами: галузями та сферами економіки; регіонами та державами; громадянами та суб'єктами господарювання. Це зокрема дає змогу трансформувати особисті заощадження у продуктивну форму інвестицій. Крім того, він охоплює переміщення коштів між урядом та іншими суб'єктами – юридичними й приватними особами. Якщо ж виникає потреба у покритті дефіциту бюджетів будь-якого рівня через емісію та подальший продаж державних чи муніципальних облігацій, відбувається перекачування наявних фінансових надлишків від бізнесу та населення на користь держави [4].

Наступною є функція перерозподілу ризиків, яка полягає у застосуванні інструментів фондового ринку з метою убезпечення власників тих чи інших активів від небажаних коливань їхньої ціни, вартості чи рівня прибутковості. Цю роль можна слушно іменувати функцією страхування від ризиків, або, більш коректно, функцією хеджування. Проте, хеджування за своєю суттю

вимагає участі обох сторін: якщо хтось прагне забезпечити свій актив, то обов'язково мусить бути й інший суб'єкт, який готовий взяти на себе цей ризик. Завдяки фондовому ринку є можливість передати ризикове навантаження зі свого активу тому, хто, навпаки, має намір узяти на себе спекулятивні ризики. Отже, ключовою суттю процесу хеджування є саме перерозподіл рівня ризикованості. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграють похідні фінансові інструменти (деривативи). Ця функція є доволі сучасною для інфраструктури фондового ринку [4].

Ринок цінних паперів та деривативів є невід'ємною складовою фінансової системи і надає значні перспективи для тих, хто бажає розмістити свої фінансові активи, водночас слугуючи ключовим каналом залучення коштів для підприємницьких структур з метою здійснення капітальних вкладень. З огляду на це, набуває особливої ваги питання посилення динаміки розвитку ринку цінних паперів. Це важливо як інструмент спрямування інвестицій у виробничу сферу економіки, так і стимулюючий фактор для просування науково-технічних інновацій [4].

Прогрес на ринку цінних паперів вимагає створення відповідного інформаційного забезпечення, яке охоплює збирання, опрацювання та аналіз відомостей. Аналіз інформаційних установ як координаційних вузлів фондового ринку, що збирають і поширюють відомості про господарюючі суб'єкти, дозволив чіткіше визначити їхню функцію та значення у процесі обігу фінансових інструментів на цьому ринку [17].

Суб'єкти, залучені у торговельні процеси, звертаються до інформаційних сервісів із прагненням досягти найбільшої користі. Причина цього криється в тому, що інформаційні напрацювання та послуги, включно з інформаційними технологіями, слугують засобами визначення ціни фінансових інструментів та фінансових послуг на біржі. Учасники ринку цінних паперів застосовують наявну інформацію як ключовий ресурс для подальшого аналізу, що є невід'ємним кроком при формуванні управлінських рішень [17].

Відомості про тих, хто випускає цінні папери, статистичні показники по цих паперах, а також дані стосовно біржових індикаторів необхідні для визначення напрямків вкладання коштів, оцінки стійкості випускачів цінних паперів і таке інше. Разом з тим, відомості, що піддаються опрацюванню та аналізу, сприяють суб'єктам ринку цінних паперів не лише у розрізненні різноманітних фінансових інструментів, але й у розумінні функціонування фінансових установ на ринку. Дані на ринку цінних паперів є цінним засобом під час здійснення операцій з фінансовими активами, володіють власною ціною, а отже, реалізуються та набуваються у вигляді послуг з надання інформації. Таким чином, інформаційне забезпечення є важливою умовою ефективного функціонування ринку цінних паперів [24].

Стосовно структури ринку цінних паперів прийнято виділяти первинний та вторинний ринки. Первинний ринок цінних паперів являє собою майданчик, де вперше вводяться на ринок цінні папери, відбувається процес акумулювання капіталу корпораціями, асоціаціями, підприємствами, а також процес залучення коштів ними самими та державою. Саме на цьому етапі відбувається безпосереднє залучення фінансових ресурсів емітентами [4].

Розміщення цінних паперів на ринку може варіюватися наступним чином, зображеним на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Розміщення цінних паперів на ринку

Окрім того, випуск цінних паперів може бути як публічним, так і приватним. При публічному випуску цінні папери, послугуючись рекламою, пропонуються великій кількості потенційних вкладників. У ситуації приватного розміщення інвестиційний посередник діє як довірена особа емітента та за певну плату підшукує покупців [4].

Вторинний ринок цінних паперів це – ринок, що функціонує після первинного розміщення, передбачає купівлю-продаж вже існуючих цінних паперів. У межах цього механізму не створюються нові фінансові потоки, натомість відбувається рух та перерозподіл наявного грошового капіталу, а також здійснюється нагляд за рівнем інвестиційної активності та інфляційними процесами. Він забезпечує ліквідність цінних паперів та можливість їх швидкого обігу. Основне призначення цього ринку полягає у створенні можливості отримання вигоди та забезпеченні можливості швидкого перетворення активів на гроші [4].

Ринок цінних паперів та деривативів поділяється на два типи (рисунок 1.2.).

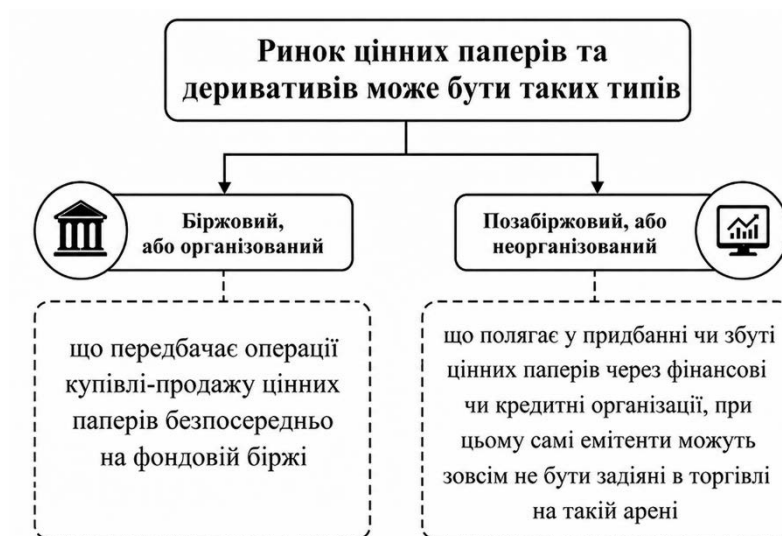

Рис. 1.2. Типи ринку за місцем проведення операцій

Біржовий ринок є більш прозорим і регульованим, тоді як позабіржовий - більш гнучким, але менш контрольованим.

Організовані ринки капіталу формують інституційно впорядковану частину фінансової системи, де укладення угод відбувається за встановленими правилами, під наглядом регуляторів і з дотриманням вимог щодо прозорості та захисту учасників. До таких ринків належать регульовані ринки, багатосторонні торговельні системи (БТМ) та організовані торговельні системи (ОТМ), кожен з яких виконує власну функціональну роль [1].

Регульовані ринки охоплюють фондові ринки, ринки деривативних контрактів і грошові ринки. Вони характеризуються високим рівнем нормативного контролю, чітко визначеними вимогами до емітентів та учасників торгів, а також суворими стандартами розкриття інформації. Саме на цих ринках формується основна частина ліквідності фінансових інструментів, а ціни відображають об'єктивне співвідношення попиту і пропозиції [1].

Багатосторонні торговельні системи (БТМ) забезпечують організований процес торгівлі фінансовими інструментами, зокрема акціями та деривативами, але при цьому мають більш гнучкі умови доступу порівняно з регульованими ринками [1].

Організовані торговельні системи (ОТМ) спеціалізуються переважно на операціях з облігаціями та деривативними контрактами. Їхня діяльність спрямована на забезпечення ефективного укладення угод між учасниками ринку в рамках визначених правил, хоча рівень регулювання тут, як правило, є менш жорстким, ніж на регульованих ринках [1].

Учасниками ринків капіталу виступають суб'єкти, які здійснюють діяльність на фондовому ринку, ринку деривативних фінансових інструментів та грошовому ринку. Кожна з цих груп має власну специфіку, однак усі вони забезпечують функціонування та розвиток фінансової системи загалом [1].

Учасники фондового ринку – це емітенти (включаючи іноземних) та особи, що здійснюють випуск неемісійних цінних паперів, а також суб'єкти, які надають забезпечення. До них також належать інвестори, які набули право власності на фінансові інструменти, адміністратори, професійні учасники ринків капіталу, особи, діяльність яких пов'язана з ринками капіталу та

організованими товарними ринками, саморегулівні організації, номінальні утримувачі та депозитарії-кореспонденти (табл.1.1.) [1].

Учасники ринку деривативних фінансових інструментів – це емітенти деривативних цінних паперів, інвестори, які виступають сторонами деривативних контрактів або володіють деривативними цінними паперами, а також професійні учасники ринків капіталу. До них також належать особи, діяльність яких пов'язана з ринками капіталу та організованими товарними ринками, об'єднання професійних учасників ринків капіталу (табл.1.1.) [1].

Таблиця 1.1.

Учасники фондового ринку та ринку деривативних фінансових інструментів

Учасники фондового ринку	Учасники ринку деривативних фінансових інструментів
Емітенти (у т.ч. іноземні)	Емітенти
Особи, що видали неемісійні цінні папери	Інвестори (сторони деривативних контрактів)
Особи, що надають забезпечення	Інвестори – власники деривативних цінних паперів
Інвестори	Професійні учасники ринку
Адміністратори	Особи, діяльність яких пов'язана з ринками капіталу
Професійні учасники	Об'єднання професійних учасників
Саморегулівні організації	
Номінальні утримувачі	
Депозитарії-кореспонденти	

Складено за даними [1]

Тепер розглянемо види професійної діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках. Професійна діяльність на ринках капіталу – це діяльність акціонерних товариств, товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю, що полягає у наданні фінансових та інших послуг на ринках капіталу в процесі здійснення їх господарської діяльності [1]. На ринках капіталу здійснюються такі види професійної діяльності (рисунок 1.3.):

Рис. 1.3. Види професійної діяльності на ринку цінних паперів та деривативів

Складено за даними [1]

Торгівлю фінансовими інструментами здійснюють інвестиційні фірми, які функціонують у формі акціонерних товариств, товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю, і для яких операції з фінансовими інструментами є основним та виключним видом діяльності, за винятком випадків, визначених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Водночас банки також мають право здійснювати таку діяльність за умови отримання відповідної ліцензії [1].

Діяльність з торгівлі фінансовими інструментами включає такі види діяльності (рис. 1.4.):

Рис. 1.4. Види діяльності з торгівлі фінансовими інструментами

Професійна діяльність з організації торгівлі фінансовими інструментами пов'язана із забезпеченням функціонування ринків фінансових інструментів та організацією процесу укладання угод, і включає такі види діяльності (рисунк 1.5.). Зазначені види діяльності сприяють підвищенню ефективності, прозорості та ліквідності ринку [1].

Рис. 1.5. Види діяльності з організації торгівлі фінансовими інструментами

Складено за даними [1]

Взаємодія цих учасників забезпечує безперервне функціонування ринку цінних паперів як єдиної системи.

Інструменти ринку цінних паперів виступають основними засобами здійснення фінансових операцій та інвестування, і поділяються на пайові цінні папери, боргові цінні папери, іпотечні цінні папери, деривативні цінні папери та товаророзпорядчі цінні папери [1].

В Україні у цивільному обороті можуть перебувати такі групи цінних паперів (табл. 1.3.):

Таблиця 1.3.

Групи цінних паперів

Загальні групи цінних паперів	Перелік видів
Пайові цінні папери	Акції; Інвестиційні сертифікати; Сертифікати ФОН; Акції корпоративних інвестиційних фондів
Боргові цінні папери	Корпоративні облігації; Державні облігації України; Облігації місцевих позик; Казначейські зобов'язання України; Ощадні сертифікати банків; Депозитні сертифікати банків; Векселі; Облігації міжнародних фінансових організацій; Фінансові аграрні ноти
Іпотечні цінні папери	Іпотечні облігації; Заставні
Деривативні цінні папери	Опціонні сертифікати; Фондові варанти; Кредитні ноти; Депозитарні розписки; Державні деривативи
Товаророзпорядчі цінні папери	Товарні аграрні ноти.

Складено за даними [1]

Деривативний контракт – це договір, який встановлює зобов'язання однієї або обох сторін стосовно базового активу та/або визначає умови, що залежать від значення відповідного базового показника, а також може передбачати здійснення грошових розрахунків між сторонами [1].

Залежно від наявності зобов'язання щодо передачі базового активу деривативні контракти поділяються на поставні, розрахункові та змішані (табл. 1.4.).

Таблиця 1.4.

Види деривативних контрактів

Вид деривативного контракту	Характеристика
Поставний деривативний контракт	Деривативний контракт, що передбачає обов'язкову передачу базового активу однією або кожною із сторін після виконання умов контракту. Розрахунки здійснюються шляхом фактичної поставки активу (товарів, цінних паперів тощо).

Продовження таблиці 1.4.

Розрахунковий деривативний контракт	Деривативний контракт, що передбачає здійснення лише грошових розрахунків між сторонами без передачі базового активу. Сума розрахунків залежить від зміни значення базового показника (ціни, курсу, індексу тощо).
Змішаний деривативний контракт	Деривативний контракт, що поєднує ознаки поставного і розрахункового. Передбачає можливість за волевиявленням однієї зі сторін замінити розрахунки передачею базового активу або, навпаки, замінити передачу активу грошовими розрахунками.

Складено за даними [1]

Деривативні контракти класифікуються за типом базового активу та/або базового показника на такі види (табл.1.5.):

Таблиця 1.5.

Види деривативних контрактів за типом базового активу та/або базового показника

Вид деривативного контракту	Характеристика
Деривативні контракти грошового ринку	Базовим активом є валюта України, іноземна валюта, банківські метали або інше майно. Базовими показниками можуть бути курс валюти, валютний індекс, ціна банківських металів, процентна ставка чи інші показники, визначені нормативними актами НБУ.
Товарні деривативні контракти	Базовим активом є продукція або інший товарний деривативний контракт. Базовим показником виступає ціна на продукцію, послуги, роботи або товарний індекс.

Продовження таблиці 1.5.

Фондові деривативні контракти	Базовим активом є емісійні цінні папери (у тому числі іноземних емітентів) або інші фондові деривативні контракти. Базовими показниками є ціни на цінні папери або індекси організованого ринку капіталу.
Інші деривативні контракти	Інші види деривативних контрактів, що не належать до перелічених категорій.

Складено за даними [1]

Базовий актив деривативного контракту – це емісійні цінні папери (у тому числі іноземних емітентів), інші фінансові інструменти, валютні цінності, а також продукція, роботи чи послуги, які мають грошове вираження вартості [1].

Система деривативних контрактів включає різні види фінансових інструментів (рисунок 1.6.).

Рис. 1.6. Види деривативних контрактів*Складено за даними [1]*

1.2. Банки як інституційні учасники ринку цінних паперів та деривативів

Банки є важливими та активними учасниками на ринку цінних паперів та деривативів. Вони залучені до операцій з усілякими видами цінних паперів: акціями, облігаціями, а також деривативами, причому на різних ділянках ринку як на етапі емісії, так і на етапі перепродажу, на організованих біржах та позабіржовому обігу, на ринках державних та приватних емісій, у межах однієї країни, на міжнародному рівні та у світовому масштабі.

Роль банків у перерозподілі фінансових ресурсів на ринку цінних паперів здебільшого залежить від моделі фінансової системи, яка була створена в певних країнах. У науковій літературі найчастіше виділяють англо-американську, німецьку та змішану моделі. Кожна з них має свою методологію функціонування фінансового ринку та визначає рівень участі банків у процесах інвестування і перерозподілу капіталу. Ці моделі дають можливість краще зрозуміти, яким чином банки впливають на рух фінансових ресурсів і яку роль відіграють у взаємодії між інвесторами та емітентами [24].

Англо-американська модель характеризується високим рівнем розвитку ринку цінних паперів і його ролі в економіці. Ця модель передбачає залучення підприємствами необхідних фінансових ресурсів здебільшого через емісію акцій та облігацій, тобто безпосередньо на фондовому ринку. Банки при цьому виконують більш обмежені функції, зосереджуючись на посередницькій діяльності, консультації, обслуговуванні операцій та інколи інвестиційній діяльності. Отже, основний перерозподіл фінансових ресурсів здійснюється через механізм ринку цінних паперів, а банки відіграють допоміжну, але все ж важливу роль у забезпеченні ефективності цих процесів [24].

Німецька модель, навпаки, передбачає переважання банківського сектору у фінансовій системі. У цьому випадку банки виступають не лише посередниками між власниками фінансових ресурсів і позичальниками, а й

активними учасниками інвестиційної діяльності. Вони можуть купляти цінні папери, володіти великими пакетами акцій підприємств, а також брати участь в управлінні ними. Це означає, що банки мають великий вплив на діяльність підприємств і розподіл фінансових ресурсів. У такій моделі саме банки виступають основним джерелом перерозподілу капіталу, тоді як ринок цінних паперів виконує другорядну функцію [24].

Змішана модель поєднує елементи як англо-американського, так і німецького підходів. У рамках цієї моделі важливу роль відіграють як банки, так і ринок цінних паперів. Банки можуть одночасно виступати посередниками, інвесторами та учасниками ринку, забезпечуючи рух фінансових ресурсів через різні фінансові інструменти. Водночас підприємства мають можливість залучати кошти як через банківське кредитування, так і шляхом випуску цінних паперів. Така взаємодія сприяє більш адаптивному та ефективному перерозподілу фінансових ресурсів, а також знижує залежність економіки від одного джерела фінансування [24].

Ключовим моментом у залученні банків до ринку цінних паперів та деривативів є те, що вони виконують чимало різноманітних завдань, завдяки яким фінансові активи вільно обертаються, а фінансова система в цілому отримує поштовх до зростання. Оскільки банки є фінансовими установами широкого профілю, вони одночасно виступають у ролі інвесторів, емітентів, та посередників, чим і зумовлюється їхня центральна позиція на ринку акцій та облігацій [5].

Банківська емісійна діяльність полягає у випуску власних цінних паперів, через які вона залучає фінансові ресурси. Ці кошти можуть бути спрямовані як на формування чи зростання основного капіталу, так і на тимчасове покриття специфічних транзакцій, впровадження проектів або розширення певних сфер функціонування кредитної установи. З позиції економічної природи ці заходи належать до пасивних, оскільки вони забезпечують приплив необхідних фондів [5].

Основними цілями інвестиційних банківських операцій із цінними паперами є отримання прибутку від власних інвестицій за рахунок процентів, дивідендів і зростання курсової вартості, забезпечення необхідного рівня ліквідності банку шляхом придбання високоліквідних цінних паперів, диверсифікація активів, підвищення надійності вкладень через інвестування у високонадійні фінансові інструменти, здійснення контролю або впливу на діяльність емітентів через формування портфеля цінних паперів дочірніх та афілійованих компаній, а також залучення нових клієнтів шляхом участі в капіталі підприємств [5].

Інвестиційна діяльність банків на ринку полягає у вкладанні їхніх власних грошових ресурсів у цінні папери, діючи від власного імені та за власний кошт. Першочерговою метою тут є фіксація прибутку, хоча також беруться до уваги аспекти щодо забезпечення платоспроможності та розподілу потенційних небезпек. Переважно, фінансові установи оперують державними облігаціями, тоді як їхня задіяність на ринку інструментів підприємств зумовлена нормативними обмеженнями. Згідно з вимогами Національного банку України, загальна сума коштів, вкладених у статутні капітали, боргові зобов'язання підприємств, а також у частки участі в пов'язаних та залежних товариствах, немає перевищувати 60% власного капіталу банку. Це запроваджено не лише для того, щоб утримати надмірну схильність до ризику, але й для гарантування адекватного рівня фінансової стійкості, що вважається визначальним фактором для безперебійної роботи банківського сектору [24].

У сучасних умовах банки відіграють дедалі значущішу роль на ринку цінних паперів, виступаючи як професійні учасники. Їх діяльність не обмежується функціями фінансового посередництва, пов'язаного з перерозподілом капіталу через операції з цінними паперами, а також охоплює формування та розвиток інфраструктури ринку. Спектр професійної діяльності банків включає здійснення операцій з фінансовими інструментами, управління активами інституційних інвесторів, виконання депозитарних і клірингових функцій, а також управління майновими активами у сфері фінансування

будівництва та операцій з нерухомістю. Участь у зазначених процесах забезпечує зростання фінансових результатів банків, які в подальшому формують їх власний капітал [5].

Посередницька діяльність, яка передбачає взаємодію з клієнтами. Тут банк виступає як суб'єкт, що сприяє клієнтам у виконанні потрібних транзакцій. Зокрема, банки, діючи за вказівками клієнтів, реалізують купівлю-продаж цінних паперів, формують для них інвестиційні комплекти активів, а за укладеним договором можуть здійснювати й пряме управління цими портфелями. Крім того, в обов'язки банків може входити організація випуску цінних паперів на первинному ринку (функція андеррайтингу) та надання експертних порад щодо інвестування [5].

Також, окрім звичних цінних паперів, банки проводять й інші операції пов'язані з цінними паперами. Банки використовують більш новіші фінансові інструменти, аби мати змогу оминати встановлені ліміти на капітал та водночас покращувати рівень доходності. До таких засобів належать як сек'юритизація (традиційна та синтетична), так і кредитні деривативи. Завдяки їм, високоризикові довгострокові активи можна або списати з балансу, або ж перекласти пов'язані з ними ризики на інших учасників ринку. Це, у свою чергу, дає змогу зменшити необхідний рівень резервування та збільшити прибуток, оскільки звільнені кошти можна спрямувати на видачу нових кредитів [24].

Методи традиційної сек'юритизації надають комерційним фінансовим установам можливість виводити кредитні портфелі зі своїх балансів, зберігаючи при цьому фінансові надходження від них через систематичні виплати. Це дає змогу розширювати обсяги кредитування, і водночас, завдяки процесу сек'юритизації, забезпечувати відповідність нормативам адекватності капіталу. Однак, коли кредитний портфель є проблемним, такі операції можуть призвести до масових фінансових проблем у системі [24].

Комерційні банки, на відміну від інших організацій, мають ширші можливості для застосування деривативів. Це впливає як і з обсягів їхньої

діяльності, так і з постійної потреби управляти фінансовими непередбачуваностями [16].

Деривативні контракти дають змогу мінімізувати небезпеки. Зокрема, інструменти, прив'язані до валютного курсу, надають змогу страхуватися від зміни вартості грошових одиниць, що вкрай необхідно для фінансових установ, які оперують іноземними коштами [16].

Прикладом операцій банку з деривативами є валютні форварди. Форвардна угода являє собою домовленість між банком та іншою організацією чи приватною особою (клієнтом, іншим банком тощо) про купівлю-продаж однієї іноземної валюти за іншу у конкретну дату у майбутньому, при цьому обмін здійснюється за курсом, що був узгоджений на момент підписання контракту. День, коли відбудеться ця операція, називається «датою розрахунку» (або датою постачання), а встановлений обмінний курс, за яким пройде конвертація, фіксується як «форвардний курс». Призначення форвардних валютних угод полягає у страхуванні коливань депозитних відсоткових ставок (без фактичного оформлення стандартного форвардного депозиту) або ж у зменшенні небезпек, пов'язаних із змінами валютних курсів. Обсяг ризику, що супроводжує форвардні валютні угоди, визначається як розбіжність між ставкою, зафіксованою у форвардному валютному контракті, та ставкою, за якою фінансові установи надають позики на момент остаточних розрахунків за цією угодою, або ж як відмінність між узгодженим обмінним курсом за форвардним контрактом та поточним (спотовим) курсом цієї ж валюти на день здійснення фінальних розрахунків [26].

Також банки займаються і ф'ючерсними контрактами. Цей документ є домовленостями, укладеними між стороною, що продає чи купує фінансові активи, та кліринговою установою ф'ючерсної біржі. Йдеться про зобов'язання поставити або прийняти заздалегідь визначений обсяг основного активу за заздалегідь узгодженою ціною у зафіксований час у майбутньому [26].

У діяльності банків ф'ючерсні контракти використовуються передусім для управління ризиками та більш стабільного планування операцій. Наприклад, за

їх допомогою банки можуть зафіксувати майбутню ціну або ставку і таким чином зменшити вплив коливань валютних курсів чи процентних ставок. Це особливо важливо в умовах нестабільного ринку. Водночас ф'ючерси можуть використовуватись і для отримання прибутку на зміні цін, однак такі операції є більш ризикованими. Крім того, завдяки тому, що ф'ючерси мають високу ліквідність, банки можуть досить швидко реагувати на зміни на ринку, відкриваючи або закриваючи свої позиції залежно від ситуації [26].

Варто також зазначити, що ф'ючерсні контракти допомагають банкам краще прогнозувати свої доходи та витрати, оскільки дозволяють заздалегідь визначити умови майбутніх угод. Це спрощує фінансове планування і робить діяльність банку більш передбачуваною. Разом з тим, ефективність використання таких інструментів багато в чому залежить від правильності оцінки ринкової ситуації. Якщо прогнози виявляються неточними, банк може зазнати фінансових втрат. Тому при роботі з ф'ючерсами важливу роль відіграє досвід та аналітичні можливості банку [26].

Аналогічна картина спостерігається і щодо операцій своп на зміну відсоткових ставок. Вони дають змогу фінансовим установам певною мірою опанувати ризик, пов'язаний із коливанням відсотків при видачі позик. Наприклад, у разі підвищення ставок, установа може убезпечити себе від частини потенційних збитків. Проте слід пам'ятати і про протилежну сторону медалі. Якщо ж ставки почнуть падати, подібні механізми здатні, навпаки, спричинити виникнення додаткових фінансових обтяжень. З огляду на це, застосування деривативів завжди вимагає пильної уваги та глибокого усвідомлення потенційних результатів [16].

В Україні інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів має свої особливості, які відрізняють її від інших країн. Банки вкладають власні кошти у різні фінансові інструменти, і роблять це не лише заради отримання прибутку. Не менш важливим є підтримання ліквідності та зменшення ризиків, адже стабільність для банків відіграє ключову роль. Саме тому їх інвестиційна поведінка зазвичай є досить обережною. Найчастіше банки надають перевагу

державним цінним паперам, зокрема облігаціям внутрішньої державної позики. Це пояснюється тим, що такі інструменти вважаються більш надійними, оскільки підтримуються державою. У результаті саме вони займають значну частку в інвестиційних портфелях банків. Водночас вкладення у цінні папери підприємств здійснюються значно рідше, оскільки пов'язані з більшим рівнем ризику [15].

Отже, в Україні банки не лише інвестують у цінні папери, а й виконують важливу функцію у фінансовій системі загалом. Вони сприяють переміщенню коштів від тих, хто має їх у надлишку, до тих, хто їх потребує, тобто фактично забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів в економіці.

РОЗДІЛ 2

ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА

ДЕРИВАТИВІВ

2.1 Загальна характеристика діяльності банку (на прикладі АТ «ПриватБанк»)

АТ «ПриватБанк» є одним із найбільших банків України та відіграє провідну роль у банківській системі країни. Основними напрямками його діяльності є обслуговування фізичних і юридичних осіб, кредитування, залучення депозитів, а також проведення розрахунково-касових операцій. Банк активно розвиває цифрові сервіси та дистанційне обслуговування клієнтів, зокрема через мобільні додатки та онлайн-банкінг. Завдяки широкій мережі відділень і банкоматів, а також інноваційним рішенням, «ПриватБанк» забезпечує доступність фінансових послуг для населення та бізнесу.

Проаналізуємо активи банку за 2023-2025 роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка активів АТ «Приватбанк»

за 2023-2025 рр., тис.грн

№	Наменування статті	31.12.2023	31.12.2024	31.12. 2025	Абсолютні відхилення (ланц.), +/-	
					2024	2025
1	Грошові кошти та еквіваленти	152282000	151768407	155738 948	-513593	3970541
2	Кредити та аванси клієнтам	92019000	112761275	156362304	20742275	43601029
3	Інвестиційні цінні папери	271847000	375094133	419449530	103247133	44355397

Продовження табл.2.1.

4	Основні засоби та нематеріальні активи	6690000	7151195	3640121	461195	-3511074
5	Інші активи	156170000	114686 571	161042 823	-41483429	46356252
6	Усього активів	680008000	761461581	896233726	81453581	134772145

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

Упродовж 2023–2025 років активи АТ «Приватбанк» демонструють стійку тенденцію до зростання. Зокрема, у 2024 році їх обсяг збільшився на 81 454 млн грн і досяг 761 462 млн грн, а у 2025 році зріс ще на 134 772 млн грн, становивши 896 234 млн грн.

Динаміка грошових коштів та їх еквівалентів є нестабільною: у 2024 році відбулося незначне скорочення на 514 млн грн, тоді як у 2025 році зафіксовано зростання на 3 971 млн грн. Кредити та аванси клієнтам характеризуються стабільним приростом: у 2024 році на 20 742 млн грн, у 2025 році на 43 601 млн грн, що свідчить про активізацію кредитної діяльності банку.

Інвестиції в цінні папери також мають позитивну динаміку: у 2024 році їх обсяг зріс на 103 247 млн грн, а у 2025 році ще на 44 355 млн грн, що вказує на розширення інвестиційної діяльності. Основні засоби та нематеріальні активи у 2025 році скоротилися на 3 511 млн грн, що може бути пов'язано з оптимізацією або оновленням ресурсної бази.

Інші активи у 2024 році зменшилися на 41 483 млн грн, однак у 2025 році відбулося їх зростання на 46 356 млн грн, що частково компенсувало попереднє скорочення.

Таким чином, загальна динаміка активів банку є позитивною та свідчить про поступове нарощення його фінансового потенціалу. Ключовими чинниками зростання виступають збільшення обсягів кредитування клієнтів і розширення інвестицій у цінні папери, що підтверджує ефективність обраної стратегії розвитку банківської установи.

Тепер розглянемо структуру активів АТ «ПриватБанк» (таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2

**Структура активів АТ «Приватбанк»
за 2023-2025 рр.**

Назва статті	31.12.2023		31.12.2024		31.12. 2025	
	тис.грн	пито- ма вага, %	тис.грн	пито- ма вага, %	тис.грн	пито- ма вага, %
Грошові кошти та еквіваленти	152 282 000	22,4	151 768 407	19,9	155 738 948	17,4
Кредити та заборгованість клієнтів	92 019 000	13,5	112 761 275	14,8	156 362 304	17,4
Інвестиції в цінні папери	271 847 000	40,0	375 094 133	49,3	419 449 530	46,8
Інвестиційна нерухомість	2 345 000	0,3	2 005 133	0,3	2 005 133	0,2
Основні засоби та нематеріальні активи	6 690 000	1,0	7 151 195	0,9	3 640 121	0,4
Інші активи	154 825 000	22,8	112 681 438	14,8	158 038 690	17,8
Усього активів	680 008 000	100	761 461 581	100	896 233 726	100

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

У структурі активів АТ «Приватбанк» протягом 2023–2025 років відбулися певні зміни. Найбільшу частку в активах займають інвестиції в цінні папери: у 2023 році їх частка становила 40,0%, у 2024 році вона зросла до 49,3%, а у 2025 році зменшилась до 46,8%, проте залишилась найвагомішою.

Частка грошових коштів та їх еквівалентів поступово знижується з 22,4% у 2023 році до 19,9% у 2024 році та до 17,4% у 2025 році. Частка кредитів та авансів клієнтам зростає: з 13,5% у 2023 році до 14,8% у 2024 році і до 17,4% у 2025 році, що свідчить про посилення кредитної діяльності банку. Частка основних засобів та нематеріальних активів є незначною і у 2025 році зменшується до 0,4%. Інші активи у 2024 році скорочуються до 14,8%, однак у 2025 році їх частка зростає до 17,8%. Інвестиційна нерухомість займає дуже незначну частку і суттєво не впливає на загальну структуру активів.

Отже, структура активів банку свідчить про його орієнтацію на фінансові інструменти, насамперед інвестиції в цінні папери. Зростання частки кредитів клієнтам говорить про активний розвиток кредитних операцій. Зменшення частки грошових коштів може означати більш ефективне використання ресурсів. У цілому структура активів є збалансованою та відповідає напрямам діяльності банку.

Розглянемо та проаналізуємо дані про динаміку кредитів АТ «ПриватБанк» (табл.2.3.).

Таблиця 2.3

**Динаміка кредитів АТ «Приватбанк»
за 2023-2025 рр., тис.грн**

№	Наменування статті	31.12.2023	31.12.2024	31.12. 2025	Абсолютні відхилення (ланц.), +/-	
					2024	2025
1	Кредити, що управляються як окремий портфель	170 042 000	162410000	11857456	-7632000	-150552544
2	Кредити юр. особам (середній бізнес)	6 386 000	9 112 000	24398216	2726000	15286216

Продовження табл.2.3

3	Кредити юр. особам (РЕПО)	1 459 000	160 000	0	-1 299 000	-160 000
4	Кредити фіз. особам (кредитні картки)	54 500 000	62703000	72873632	8 203 000	10170 632
5	Кредити фіз. особам (споживчі)	9 764 000	12738000	16292975	2 974 000	3 554 975
6	Кредити фіз. особам (іпотечні)	5 618 000	8 559 000	10319158	2 941 000	1 760 158
7	Кредити фіз. особам (автокредит)	885 000	2 675 000	7 003 076	1 790 000	4 328 076
8	Кредити мікро та малого бізнесу	25 454 000	23606000	28507963	-1 848 000	4 901 963
9	Дебіторська заборгованість за фін. лізингом	809 000	1835000	5 639 461	1 026 000	3 804 461
10	Всього кредитів (брутто)	274 917 000	283 798 000	176 891 937	8881000	-106906063
11	Мінус: резерв під кредитні збитки	(182 898 000)	(171 037 000)	(20 529 633)	11861000	150507367
12	Всього кредитів (нетто)	92 019 000	112 761 000	156 362 304	+20 742 000	+43 601 304

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

У структурі кредитного портфеля банку протягом 2023–2025 років відбулися суттєві зміни. Обсяг кредитів, що управляються як окремий

портфель, поступово зменшується: у 2024 році на 7 632 млн грн, а у 2025 році більш суттєво, на 150 553 млн грн. Спостерігається зростання кредитування юридичних осіб середнього бізнесу: у 2024 році на 2 726 млн грн, у 2025 році ще на 15 286 млн грн. Кредити фізичним особам демонструють стабільну позитивну динаміку за всіма напрямками. Зокрема, обсяг кредитів за кредитними картками у 2024 році зріс на 8 203 млн грн, а у 2025 році ще на 10 171 млн грн. Аналогічна тенденція характерна для споживчого, іпотечного та автокредитування. Суттєво збільшилась дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом. Загальний обсяг кредитів (брутто) у 2024 році дещо зріс, однак у 2025 році зазнав істотного скорочення. Завдяки значному зменшенню резервів під кредитні збитки чистий кредитний портфель (нетто) продовжує зростати: у 2024 році на 20 742 млн грн, а у 2025 році ще на 43 601 млн грн.

Отже, кредитний портфель банку зазнає структурної трансформації: відбувається скорочення проблемних або специфічних сегментів при одночасному зростанні роздрібного кредитування та фінансування бізнесу. Незважаючи на зниження валового обсягу кредитів у 2025 році, зростання чистого портфеля за рахунок зменшення резервів може свідчити про покращення якості кредитних активів. Це вказує на підвищення ефективності управління кредитними ризиками та розвиток активних операцій банку.

Основну частину ресурсів банку формують кошти клієнтів, що обумовлює необхідність подальшого аналізу їх динаміки.

Проведемо аналіз динаміки коштів клієнтів АТ «ПриватБанк» (табл.2.4.).

Обсяг коштів клієнтів у банку протягом 2023–2025 років демонструє стійку тенденцію до зростання. У 2024 році він збільшився на 66 071 млн грн і становив 621 596 млн грн, а у 2025 році зріс ще на 109 976 млн грн, досягнувши 731 571 млн грн. Найбільшу частку формують кошти фізичних осіб на поточних рахунках, які у 2024 році зросли на 46 659 млн грн, а у 2025 році ще на 76 950 млн грн. Строкові депозити фізичних осіб також характеризуються позитивною динамікою та зростають протягом усього періоду.

Таблиця 2.4

Динаміка коштів клієнтів АТ «ПриватБанк», тис. грн.

№	Наменування статті	31.12.2023	31.12.2024	31.12. 2025	Абсолютні відхилення (ланц.), +/-	
					2024	2025
1	Фізичні особи – строкові депозити	76 075 000	79 503 041	90 352 285	+3 428 041	+10 849 244
2	Фізичні особи – поточні рахунки	320 437 000	367 096 196	444 045 767	+46 659 196	+76 949 571
3	Юридичні особи – строкові депозити	12 677 000	14 691 380	14 741 335	+2 014 380	+49 955
4	Юридичні особи – поточні рахунки	145 493 000	159 053 365	181 291 065	+13 560 365	+22 237 700
5	Державні організації – поточні рахунки	843 000	1 251 546	1 140 590	+408 546	-110 956
6	Всього коштів клієнтів	555 525 000	621 595 528	731 571 042	+66 070 528	+109 975 514

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

Кошти юридичних осіб також збільшуються, зокрема на поточних рахунках: у 2024 році приріст становив 13 560 млн грн, у 2025 році 22 238 млн грн. Строкові депозити юридичних осіб змінюються незначно. Щодо коштів державних організацій, у 2024 році спостерігалось їх зростання, тоді як у 2025 році незначне скорочення.

Таким чином, кошти клієнтів банку демонструють стабільне зростання, що свідчить про підвищення рівня довіри до банківської установи та розширення її ресурсної бази. Основний приріст забезпечують кошти фізичних осіб, передусім на поточних рахунках, що позитивно характеризує діяльність банку та його здатність ефективно залучати фінансові ресурси.

Розглянемо структуру коштів клієнтів АТ «ПриватБанк» (табл. 2.5.).

Таблиця 2.5

**Структура коштів клієнтів АТ «Приватбанк»
за 2023-2025 рр.**

Назва статті	31.12.2023		31.12.2024		31.12. 2025	
	тис.грн	пито ма вага, %	тис.грн	пито ма вага, %	тис.грн	пито ма вага, %
Фізичні особи – строкові депозити	76 075 000	13,7	79 503 041	12,8	90352 285	12,3
Фізичні особи – поточні рахунки	320 437 000	57,7	367 096 196	59,1	444 045 767	60,7
Юридичні особи – строкові депозити	12 677 000	2,3	14 691 380	2,4	14 741 335	2,0
Юридичні особи – поточні рахунки	145 493 000	26,2	159 053 365	25,6	181 291 065	24,8
Державні організації – поточні рахунки	843 000	0,1	1 251 546	0,2	1 140 590	0,2
Усього коштів клієнтів	555 525 000	100	621 595 528	100	731 571 042	100

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

У структурі коштів клієнтів АТ «Приватбанк» протягом 2023–2025 років суттєвих різких змін не відбулося, однак простежуються певні тенденції.

Найбільшу частку стабільно займають кошти фізичних осіб на поточних рахунках, причому їх частка поступово зростає: з 57,7% у 2023 році до 60,7% у 2025 році. Це свідчить про активне використання клієнтами банку поточних рахунків.

Частка строкових депозитів фізичних осіб має тенденцію до незначного зниження з 13,7% до 12,3%. Кошти юридичних осіб на поточних рахунках займають значну частку, однак поступово зменшуються з 26,2% до 24,8%. Строкові депозити юридичних осіб залишаються на низькому рівні та суттєво не змінюються. Частка коштів державних організацій є незначною і практично не впливає на загальну структуру.

Отже, структура коштів клієнтів банку характеризується переважанням поточних рахунків, особливо фізичних осіб, що свідчить про високу ліквідність залучених ресурсів, але може вказувати на їх більшу нестабільність порівняно зі строковими депозитами. Загалом структура є типовою для сучасного банку та відображає активне використання клієнтами платіжних інструментів.

Проведемо аналіз даних по основних показниках ефективності АТ «ПриватБанк» (табл. 2.6.).

У 2025 році порівняно з 2024 роком спостерігається зростання процентних доходів на 13 621 млн грн, що позитивно вплинуло на чистий процентний дохід, який також збільшився на 13 039 млн грн. Процентні витрати дещо зросли, що частково стримувало загальне покращення результатів. Комісійні доходи у 2025 році зросли, однак одночасно збільшилися і комісійні витрати, внаслідок чого чисті комісійні доходи змінилися незначно. Найбільш суттєві зміни відбулися у фінансовому результаті: прибуток банку зменшився на 11 058 млн грн, що негативно вплинуло на показники рентабельності.

Рентабельність капіталу знизилася з 40,5% до 29,0%, а рентабельність активів з 5,3% до 3,2%, що може свідчити про зниження ефективності використання ресурсів банку.

Таблиця 2.6

Основні показники ефективності АТ «ПриватБанк», тис.грн

Найменування статті	2024	2025	Абсолютне відхилення, +/-	Темп приросту %
Процентні доходи	77 593 517	91 214 154	+13 620 637	+17,6
Процентні витрати	(10 706 232)	(11 287 964)	-581 732	-5,4
Чистий процентний дохід	66 887 285	79 926 190	+13 038 905	+19,5
Комісійні доходи	46 601 890	50 206 745	+3 604 855	+7,7
Комісійні витрати	(18 834 026)	(22 276 586)	-3 442 560	-18,3
Чисті комісійні доходи	27 767 864	27 930 159	+162 295	+0,6
Прибуток / (збиток) за рік	40 140 855	29 082 508	-11 058 347	-27,5
Рентабельність капіталу	40,5	29,0	-11,5	-28,4
Рентабельність активів	5,3	3,2	-2,1	-39,6

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

Таким чином, попри зростання основних доходів, ефективність діяльності банку у 2025 році знизилася внаслідок скорочення прибутку та зростання витрат. Це може свідчити про підвищення витратності діяльності або зміну умов функціонування банку. Загалом спостерігалось певне погіршення фінансових результатів, що зумовлює необхідність підвищення ефективності управління витратами.

2.2. Аналіз емісійної та інвестиційної діяльності банку (на прикладі АТ «ПриватБанк»)

Протягом 2023-2025 рр. банк не проводив емісії акцій та боргових цінних паперів, проте активну участь брав в інвестуванні. Розглянемо структуру і динаміку інвестицій за видами оціночної вартості фінансових активів (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка інвестицій банку в цінні папери АТ «ПриватБанк», тис. грн. за 2023-2025 рр.

№	Наменування статті	31.12.2023	31.12.2024	31.12. 2025	Абсолютні відхилення (ланц.), +/-	
					2024	2025
1	За справедливою вартістю через прибуток/збиток	100376 000	110699180	117020349	+10323180	+6321169
2	За справедливою вартістю через інший сукупний дохід	171471000	204240124	217284985	+32769124	+13044 861
3	За амортизованою собівартістю	—	60154829	85144196	+60154829	+24989 367
4	Інвестиційні цінні папери (всього)	271847000	375094133	419449530	+10324713 3	+44355397

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

Обсяг інвестицій банку в цінні папери протягом 2023–2025 років характеризувався стійкою тенденцією до зростання. У 2024 році їх сума збільшилася на 103 247 млн грн і становила 375 094 млн грн, а у 2025 році зросла ще на 44 355 млн грн, досягнувши 419 450 млн грн.

Інвестиції, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток, у 2024 році зросли на 10 323 млн грн, а у 2025 році ще на 6 321 млн грн. Інвестиції, що обліковуються через інший сукупний дохід, також демонстрували зростання: у 2024 році на 32 769 млн грн, у 2025 році на 13 045 млн грн.

Особливої уваги заслуговує поява та суттєве збільшення інвестицій за амортизованою собівартістю: у 2024 році їх обсяг становив 60 155 млн грн, а у 2025 році зріс ще на 24 989 млн грн, що може свідчити про зміну структури інвестиційного портфеля банку.

Таким чином, інвестиції банку в цінні папери демонстрували активне зростання, що вказує на розширення інвестиційної діяльності. Основний приріст забезпечували інструменти, що обліковуються через інший сукупний дохід, а також інвестиції за амортизованою собівартістю. Загалом це свідчить про диверсифікацію інвестиційного портфеля та більш гнучкий підхід банку до управління активами.

У структурі інвестицій банку в цінні папери протягом 2023–2025 років відбулися зміни (табл.2.8). Найбільшу частку займають інвестиції, що обліковуються через інший сукупний дохід, однак їх частка поступово зменшується з 63,1% у 2023 році до 51,8% у 2025 році. Зростає частка інвестицій за амортизованою собівартістю, які з'являються у 2024 році та збільшуються у 2025 році. Частка інвестицій через прибуток або збиток також має тенденцію до зниження.

Таблиця 2.8

Структура інвестицій в цінні папери АТ «Приватбанк»**за 2023-2025 рр.**

Назва статті	31.12.2023		31.12.2024		31.12. 2025	
	тис.грн	частка, %	тис.грн	частка, %	тис.грн	частка, %
За справедливою вартістю через прибуток/збиток	100376000	36,9	110699180	29,5	117020349	27,9
За справедливою вартістю через інший сукупний дохід	171471000	63,1	204240124	54,5	217284985	51,8
За амортизованою собівартістю	—	—	60154829	16,0	85144196	20,3
Усього інвестицій	271847000	100	375094133	100	419449530	
За справедливою вартістю через прибуток/збиток	100376000	36,9	110699180	29,5	117020349	27,9

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

Структура інвестиційного портфеля банку змінюється у напрямі диверсифікації. Зростає роль інструментів за амортизованою собівартістю, що може свідчити про більш консервативну політику інвестування. Загалом структура стає більш збалансованою.

Проаналізуємо структуру інвестиційного портфеля АТ «ПриватБанк» (табл. 2.9.).

У структурі інвестиційного портфеля АТ «Приватбанк» у 2024–2025 роках переважали інвестиції в цінні папери, що обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід. Їх обсяг у 2024 році становив 204 240 млн грн, а у 2025 році зріс до 217 285 млн грн, що свідчить про збереження їх провідної ролі у портфелі банку.

Таблиця 2.9

**Структура інвестиційного портфеля банку за видами цінних паперів, тис.
грн.**

Вид цінного паперу	31.12.2024			31.12.2025		
	Бал варт	%, річних	Строк погашення	Бал варт	%, річних	Строк погашення
Інвестиційні за СВПЗ	110 699 180	6,00	вересень 2028 – січень 2032	117 020 349	6,00	вересень 2028 – січень 2032
Інвестиційні за СВІСД	204 240 124	8,91–30,00	2025–2032	217 284 985	8,91–30,00	2026–2032
в т.ч. довгострокові	47 305 896	8,91–30,00	до 2032	49 760 656	8,91–30,00	до 2032
середньострокові	112 890 435	12,95–20,79	2025–2029	127 406 012	12,95–20,79	2026–2029
Інвест. цінні папери за АС	60 154 829	15,17–17,23	2026–2028	85 144 196	14,32–17,23	2026–2029
в т.ч. довгострокові	62 421 373	15,17–17,23	2026–2028	83 435 014	14,32–17,23	2026–2029
Середньострокові	–	–	–	4 759 210	3,29	травень 2027

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

Інвестиції, що обліковуються через прибуток або збиток, також демонстрували зростання з 110 699 млн грн у 2024 році до 117 020 млн грн у 2025 році, однак їх частка залишалася меншою порівняно з попередньою групою. Суттєво зросли інвестиції за амортизованою собівартістю з 60 155 млн грн до 85 144 млн грн, що може свідчити про посилення ролі більш стабільних і менш ризикових фінансових інструментів у портфелі банку. У їх структурі переважали довгострокові цінні папери. Також спостерігалось зростання

середньострокових інвестицій, що вказує на диверсифікацію портфеля за строками погашення.

Таким чином, інвестиційний портфель банку характеризувався достатнім рівнем диверсифікації та позитивною динамікою. Основна частка припадала на інструменти, що обліковуються через інший сукупний дохід, водночас зростала роль інвестицій за амортизованою собівартістю. Це може свідчити про прагнення банку до формування більш збалансованої та стабільної інвестиційної політики.

Проведемо аналіз змін кредитної якості інвестиційних цінних паперів за СВІСД (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Аналіз змін кредитної якості інвестиційних цінних паперів за СВІСД,
АТ «ПриватБанк»**

Показник	31.12.2024р.			31.12.2025р.		
	Національна валюта	Іноземна валюта	Балансова вартість	Національна валюта	Іноземна валюта	Балансова вартість
З оцінкою очікуваних кредитних збитків (до 12 місяців)	127486980	40114411	167601391	113878211	44040258	157918469
З оцінкою кредитних збитків протягом строку дії інструмента	49679688	—	49679688	46318120	—	46318120
Всього цінних паперів	177166668	40114411	217281079	160196331	44040258	204236589

Розраховано за даними річної звітності АТ «ПриватБанк»

Аналіз змін кредитної якості інвестиційних цінних паперів за СВІСД свідчить про зростання їх загального обсягу з 204 236 589 тис. грн у 2024 році

до 217 281 079 тис. грн у 2025 році, що вказує на розширення інвестиційного портфеля банку. Основну частку становлять цінні папери з оцінкою очікуваних кредитних збитків у межах 12 місяців, обсяг яких зріс у 2025 році, що свідчить про збереження орієнтації на інструменти з відносно нижчим рівнем ризику. Вкладення з оцінкою кредитних збитків протягом строку дії інструмента залишаються стабільними, що характеризує помірний рівень ризикованості портфеля.

Отже, структура інвестиційних цінних паперів характеризується зростанням обсягів та збереженням переважання менш ризикових фінансових інструментів.

2.3. Аналіз діяльності банківської системи на ринку цінних паперів

Аналіз діяльності банківської системи на ринку цінних паперів є важливим етапом оцінки ефективності функціонування банків як учасників фінансового ринку. Особливе місце в цьому процесі займає «ПриватБанк», як один із найбільших банків України, що активно здійснює операції з цінними паперами.

Дослідження передбачає аналіз динаміки та структури вкладень банку в різні види цінних паперів, що дозволяє оцінити зміни в інвестиційній політиці та визначити основні тенденції розвитку. Для цього використовуються узагальнені статистичні дані, представлені у вигляді таблиць, які відображають обсяги та структуру фінансових інструментів у різні періоди.

На основі наведених даних здійснюється оцінка ефективності управління портфелем цінних паперів, рівня диверсифікації активів, а також визначаються ключові напрями інвестиційної діяльності банку.

Проаналізуємо інвестиції банків в боргові цінні папери, у розрізі секторів економіки (табл. 2.11). Упродовж 2022–2025 років обсяг боргових цінних паперів, у які вклали банки, демонстрував стійку тенденцію до зростання.

Таблиця 2.11

**Інвестиції банків у боргові цінні папери, у розрізі секторів економіки,
млн. грн.**

Період	Усього	У тому числі		
		інші фінансові корпорації	сектор загального державного управління	нефінансові корпорації
2022	536 093	2 735	533 085	274
2023	737 684	2 239	735 102	343
2024	994 844	2 337	991 419	1 088
2025	1039428	2 541	1 036 592	295

Складено за даними джерела [15]

У 2023 році він зріс до 737 684 млн грн, у 2024 році до 994 844 млн грн, а у 2025 році досяг 1 039 428 млн грн, що свідчить про активне нарощення інвестицій у даний вид фінансових інструментів.

У структурі боргових цінних паперів переважав сектор загального державного управління, частка якого є домінуючою протягом усього досліджуваного періоду. Обсяг інвестицій у цей сектор зріс з 533 085 млн грн у 2022 році до 1 036 592 млн грн у 2025 році, що свідчить про орієнтацію банку на відносно надійні та низькоризикові інструменти. Інвестиції в інші фінансові корпорації залишалися незначними та коливалися в межах 2 239–2 735 млн грн, не маючи суттєвого впливу на загальну структуру портфеля. Вкладення у нефінансові корпорації також займали незначну частку, хоча у 2024 році спостерігалось їх тимчасове зростання до 1 088 млн грн, після чого у 2025 році обсяг зменшився до 295 млн грн.

Таким чином, портфель боргових цінних паперів банку характеризувався високим рівнем концентрації у державному секторі та загальною тенденцією до зростання. Це може свідчити про прагнення банку мінімізувати ризики шляхом

інвестування у більш стабільні фінансові інструменти. Низька частка інвестицій у корпоративний сектор вказує на обмежену диверсифікацію портфеля за секторами економіки.

Проведемо аналіз динаміки боргових цінних паперів, випущених банками, за чотири роки (табл.2.12)

Таблиця 2.12

Види цінних паперів, крім акцій, випущених банками, млн. грн.

Період	Усього	в тому числі		
		Ощадні (депозитні сертифікати)	Облігації	Векселі
2022	1 119	1 098	19	3
2023	814	725	86	3
2024	519	507	10	3
2025	478	398	78	3

Складено за даними джерела [15]

Виходячи з даних динаміки цінних паперів, крім акцій, можна побачити загальне скорочення їх обсягу з 1119 млн грн у 2022 році до 478 млн грн у 2025 році. Основну частку в структурі протягом усього періоду займають ощадні (депозитні) сертифікати, обсяг яких також поступово зменшується.

Залучення коштів через облігації характеризуються коливаннями: після зростання у 2023 році спостерігається спад у 2024 році та повторне зростання у 2025 році. Обсяг векселів залишається незмінним і незначним, що свідчить про їх другорядну роль у портфелі. Загалом структура портфеля залишається відносно стабільною.

Тепер розглянемо динаміку боргових цінних паперів, випущені депозитними корпораціями, за секторами економіки (табл.2.13).

Таблиця 2.13

Боргові цінні папери, випущені банками, за резидентністю інвесторів

Період	Усього	Резиденти		Нерезиденти
		інші фінансові корпорації	нефінансові корпорації	
2022	1 119	18	3	-
2023	814	24	3	61
2024	519	10	3	-
2025	478	77	3	-

Складено за даними джерела [15]

Аналіз динаміки боргових цінних паперів, випущених банками, свідчить про стійку тенденцію до скорочення їх загального обсягу з 1119 млн грн у 2022 році до 478 млн грн у 2025 році, що може вказувати на зниження активності банку на цьому сегменті ринку або перегляд стратегії формування ресурсів через випуск боргових цінних паперів. У структурі інвесторів переважають вкладення інших фінансових корпорацій, при цьому їх динаміка є нестабільною: після поступових змін у 2022–2024 роках у 2025 році спостерігається різке зростання. Вкладення нефінансових корпорацій у боргові цінні папери банків залишаються незмінними та незначними, що підтверджує їх обмежену роль у формуванні ресурсів банків. Інвестиції нерезидентів мають разовий характер і відображені лише у 2023 році, що може бути пов'язано з короткостроковими ринковими можливостями або зовнішньоекономічними факторами.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ І ДЕРИВАТИВІВ

3.1. Основні проблеми та ризики банківської діяльності на ринку цінних паперів та деривативів

У сучасних умовах розвитку фінансової системи України діяльність банків на ринку цінних паперів формується під впливом складних та часто нестабільних економічних процесів. Особливо суттєві зміни відбулися після 2022 року, коли банківська система змушена функціонувати в умовах воєнного стану, підвищеної невизначеності та обмежених фінансових ресурсів. У такому середовищі банки змінюють свої підходи до інвестиційної діяльності, орієнтуючись не стільки на максимізацію прибутку, скільки на збереження ліквідності та мінімізацію ризиків. Це безпосередньо впливає на їх активність на ринку цінних паперів, яка стає більш обережною та вибірковою.

Як показано у попередніх розділах роботи, на прикладі АТ «ПриватБанк» можна чітко простежити тенденцію до концентрації активів у державних цінних паперах, передусім в облігаціях внутрішньої державної позики. Така стратегія виглядає логічною з огляду на сучасні умови, оскільки ОВДП забезпечують відносно високий рівень надійності та ліквідності. За даними Національного банку України, у 2025 році уряд залучив понад 569 млрд грн через розміщення ОВДП, що свідчить про їх ключову роль у фінансуванні державного бюджету. Водночас така концентрація створює певну залежність банків від державного боргу та обмежує розвиток альтернативних напрямів інвестування [15].

Важливо також враховувати, що сучасна структура ринку цінних паперів в Україні є значною мірою перекошеною в бік державних фінансових інструментів. Фактично основна частина операцій на ринку припадає на облігації внутрішньої державної позики, які активно використовуються як банками, так і іншими фінансовими установами. Така ситуація пояснюється не

лише їх надійністю, але й відсутністю достатньої кількості альтернативних інструментів із прийнятним рівнем ризику. За даними Міністерства фінансів України, саме через механізм ОВДП держава забезпечує значну частину фінансування бюджету, а банки залишаються одними з основних інвесторів у ці папери [14].

У результаті формується ситуація, коли фондовий ринок виконує переважно фіскальну функцію, а не інвестиційну. Тобто замість того, щоб забезпечувати перерозподіл ресурсів у реальний сектор економіки, він обслуговує потреби державного бюджету. Це, у свою чергу, обмежує розвиток приватного бізнесу та знижує загальну ефективність фінансової системи.

Однією з найбільш суттєвих проблем є низький рівень розвитку самого фондового ринку України. Незважаючи на поступове реформування, ринок залишається малоліквідним, з обмеженою кількістю фінансових інструментів та незначною кількістю активних учасників. Особливо це стосується корпоративного сегмента, який у розвинених країнах відіграє ключову роль у залученні інвестицій. В Україні ж, за оцінками Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, основний обсяг операцій припадає саме на державні цінні папери, тоді як корпоративні папери залишаються другорядними. У результаті банки фактично не мають достатнього вибору інструментів для формування диверсифікованого інвестиційного портфеля [17].

Ще однією суттєвою проблемою є низький рівень ліквідності більшості фінансових інструментів, представлених на ринку. На практиці це означає, що банки не завжди можуть швидко продати цінні папери без втрати їх вартості. Така ситуація є особливо характерною для корпоративних облігацій та акцій, які мають обмежений обіг. Відсутність активного вторинного ринку значно знижує привабливість таких інструментів для банків, оскільки вони потребують високої гнучкості у управлінні активами.

Як зазначається у звітах НКЦПФР, український фондовий ринок характеризується низькою біржовою активністю та значною часткою позабіржових операцій, що негативно впливає на прозорість та ліквідність

ринку. У таких умовах банки змушені орієнтуватися на інструменти, які мають гарантований попит і можуть бути швидко реалізовані [18].

Ще одним фактором, який впливає на розвиток фондового ринку, є недостатня кількість інституційних інвесторів. У розвинених країнах значну частину операцій на ринку забезпечують пенсійні фонди, страхові компанії та інвестиційні фонди, які формують стабільний попит на фінансові інструменти. В Україні ж їх роль залишається обмеженою, що знижує загальний рівень ліквідності та ускладнює розвиток ринку.

Як зазначається у дослідженнях фінансового сектору, відсутність потужних інституційних інвесторів є однією з ключових причин низької активності на фондовому ринку України. У результаті банки не мають достатньої кількості контрагентів, що обмежує можливості для проведення операцій [12].

Це призводить до формування певного структурного дисбалансу: банки активно фінансують державу, але значно менше інвестують у реальний сектор економіки. Така ситуація стримує економічне зростання, оскільки підприємства не отримують достатнього доступу до ринкових джерел фінансування. Водночас самі банки втрачають можливість отримання додаткового доходу від більш прибуткових, хоча й ризиковіших інструментів.

Наступним фактором є високий рівень ризиків, який супроводжує діяльність банків на фондовому ринку. У першу чергу йдеться про ринковий ризик, який проявляється у коливаннях вартості цінних паперів під впливом змін попиту і пропозиції. В умовах нестабільної економіки ці коливання можуть бути досить значними, що створює додаткову невизначеність для банків. Кредитний ризик пов'язаний із можливістю невиконання зобов'язань емітентами цінних паперів, що особливо актуально для корпоративних інструментів. Саме через це банки з обережністю ставляться до інвестування у такі активи.

Не менш важливим є процентний ризик, який виникає внаслідок зміни облікової ставки Національного банку України. Зміни процентних ставок

безпосередньо впливають на дохідність та ринкову вартість боргових цінних паперів. У разі неправильного прогнозування таких змін банки можуть зазнати фінансових втрат. Валютний ризик також відіграє значну роль, особливо в умовах нестабільності курсу гривні. Коливання валютного курсу впливають на результати операцій з фінансовими інструментами, що змушує банки обмежувати використання валютних активів.

Окремої уваги заслуговує проблема недостатнього розвитку ринку деривативів. У сучасній фінансовій системі деривативи виконують важливу функцію управління ризиками, дозволяючи банкам хеджувати валютні, процентні та інші види ризиків. Проте в Україні цей сегмент ринку залишається малорозвиненим. Незважаючи на вдосконалення законодавства, практичне використання похідних фінансових інструментів залишається обмеженим.

Незважаючи на те, що в Україні на законодавчому рівні є можливість використання похідних фінансових інструментів, їх практичне застосування залишається обмеженим. Основною причиною є не лише слабка інфраструктура, але й недостатній рівень розвитку фінансового ринку в цілому. У більшості випадків банки використовують лише базові інструменти, такі як валютні форварди, тоді як складні деривативи, включаючи опціони та кредитні дефолтні свопи, практично не застосовуються.

За даними Національного банку України, розвиток ринку деривативів є одним із пріоритетних напрямів удосконалення фінансового сектору, оскільки саме ці інструменти дозволяють ефективно управляти ризиками. Однак на практиці банки поки що не використовують ці можливості повною мірою, що свідчить про наявність значного нереалізованого потенціалу [16].

Причини такого стану є комплексними. По-перше, недостатня ліквідність ринку, що ускладнює проведення операцій. По-друге, слабкий розвиток інфраструктури, зокрема відсутність достатньо ефективних клірингових систем. По-третє, недостатній рівень кваліфікації персоналу, який би міг працювати з такими складними інструментами. У результаті банки фактично позбавлені

можливості використовувати один із ключових інструментів сучасного фінансового менеджменту.

Крім економічних факторів, важливу роль відіграють інфраструктурні проблеми. Значна частина операцій на ринку здійснюється поза організованими біржами, що знижує рівень прозорості та ускладнює контроль за діяльністю учасників ринку. Не менш важливою проблемою є низький рівень довіри до фондового ринку з боку населення. Більшість громадян не розглядає цінні папери як інструмент інвестування, віддаючи перевагу банківським депозитам або зберігання коштів у готівковій формі. Це значно знижує попит на фінансові інструменти та обмежує розвиток ринку. В Україні інвестори досить обережно ставляться до операцій з цінними паперами через негативний досвід минулих років та нестабільність економічної ситуації. Це також впливає на поведінку банків, які не готові активно розширювати свою діяльність у цьому сегменті без достатніх гарантій стабільності.

За інформацією Міністерства фінансів, інтерес населення до ОВДП почав зростати лише в останні роки, однак загальний рівень участі фізичних осіб у фондовому ринку залишається низьким. У таких умовах банки не мають можливості активно розвивати інвестиційні продукти для населення [13].

За даними Міністерства фінансів України, розвиток ринку капіталу залишається одним із пріоритетних напрямів фінансової політики держави [13].

Аналіз діяльності АТ «ПриватБанк» дозволяє більш конкретно оцінити особливості участі банків у фондовому ринку. Банк активно працює з державними цінними паперами та депозитарними послугами, однак окремі напрями діяльності залишаються недостатньо розвиненими. Зокрема, у досліджуваному періоді банк не здійснював активного андеррайтингу, не виступав організатором розміщення корпоративних цінних паперів, а також обмежено використовував похідні фінансові інструменти. Це свідчить про наявність значного потенціалу для розвитку, який поки що залишається нереалізованим.

Це свідчить про те, що навіть найбільші банки України поки що не використовують повною мірою можливості фондового ринку. Водночас саме ці напрями можуть стати основою для подальшого розвитку банківської діяльності у майбутньому [21].

Таким чином, діяльність банків на ринку цінних паперів та деривативів стримується сукупністю взаємопов'язаних проблем, серед яких ключовими є низький рівень розвитку ринку, обмеженість фінансових інструментів, високий рівень ризиків, слабкий розвиток деривативів та інфраструктурні обмеження. Вирішення цих проблем є необхідною умовою для підвищення ефективності банківської діяльності та розвитку фінансового ринку в цілому.

3.2. Напрями підвищення ролі банків у розвитку ринку цінних паперів і деривативів в Україні

В умовах сучасного розвитку фінансової системи України підвищення ролі банків на ринку цінних паперів і деривативів є одним із ключових завдань, від вирішення якого значною мірою залежить ефективність функціонування економіки в цілому. Як було встановлено у попередньому підрозділі, діяльність банків на фондовому ринку стримується рядом системних проблем, серед яких низький рівень розвитку самого ринку, обмеженість фінансових інструментів, високі ризики та недостатня розвиненість інфраструктури. Водночас наявність цих проблем означає не лише обмеження, але й значний потенціал для подальшого розвитку.

Перш за все, важливим напрямом є диверсифікація інвестиційної діяльності банків. На сьогодні більшість банків України, включаючи АТ «ПриватБанк», зосереджуються переважно на операціях з державними цінними паперами. Такий підхід є виправданим у короткостроковій перспективі, однак у довгостроковому вимірі він обмежує можливості отримання більш високої дохідності та розвитку фондового ринку. Розширення участі банків у корпоративному сегменті дозволить забезпечити ефективніший перерозподіл

фінансових ресурсів у економіці та сприятиме розвитку підприємницького сектору.

Водночас диверсифікація інвестиційної діяльності передбачає не лише розширення спектра фінансових інструментів, але й зміну підходів до управління активами. У сучасних умовах банки не можуть обмежуватися виключно вкладеннями у державні цінні папери, оскільки така стратегія, хоча і забезпечує відносну стабільність, значно звужує можливості отримання додаткового доходу та підвищення ефективності діяльності. Саме тому поступовий перехід до більш диверсифікованих інвестиційних портфелів є необхідною умовою розвитку банківської системи. Як показують дослідження сучасних фінансових ринків, ефективне управління активами базується на поєднанні різних фінансових інструментів із різним рівнем ризику та дохідності, що дозволяє знижувати загальний ризик портфеля та підвищувати його стійкість [3].

Крім того, диверсифікація передбачає посилення аналітичної роботи банків, оцінку фінансового стану емітентів та прогнозування ринкових тенденцій, що дозволяє підвищити якість інвестиційних рішень.

У цьому контексті особливого значення набуває розвиток операцій з корпоративними цінними паперами, зокрема облігаціями та акціями підприємств. Банки можуть виступати не лише інвесторами, але й активними посередниками на ринку, забезпечуючи розміщення та обіг таких інструментів.

Особливої актуальності це набуває в умовах обмеженого доступу підприємств до кредитних ресурсів. У сучасній економіці ринок корпоративних цінних паперів виконує функцію альтернативного джерела фінансування, що дозволяє підприємствам залучати кошти безпосередньо від інвесторів. У цьому процесі банки можуть виступати ключовими посередниками, забезпечуючи організацію розміщення цінних паперів, їх обслуговування та інформаційний супровід.

Водночас, як зазначається у наукових дослідженнях українського ринку капіталу, його розвиток стримується низькою ліквідністю, недостатньою

кількістю емітентів та слабкою інвестиційною активністю. У результаті банки поки що не використовують повною мірою потенціал цього сегмента, хоча саме він може забезпечити більш ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці [20].

Як зазначається у матеріалах НКЦПФР, розвиток корпоративного сегмента є одним із пріоритетних напрямів реформування ринку капіталу України. Активізація діяльності банків у цьому сегменті дозволить підвищити ліквідність ринку та розширити можливості для інвестування [17].

Окремим напрямом, який має значний потенціал, є розвиток андеррайтингу. У розвинених країнах банки відіграють ключову роль у процесі розміщення цінних паперів, виступаючи організаторами емісій та гарантами їх розміщення. В Україні цей напрям залишається недостатньо розвиненим. Зокрема, як показав аналіз діяльності ПриватБанку, у досліджуваному періоді банк не здійснював активної діяльності у сфері андеррайтингу корпоративних цінних паперів. Це свідчить про наявність значного резерву для розширення функцій банків на фондовому ринку.

Розвиток андеррайтингу дозволить банкам отримувати додаткові джерела доходу, не пов'язані безпосередньо з кредитуванням або інвестуванням власних коштів. Така діяльність передбачає організацію процесу випуску цінних паперів, оцінку їх інвестиційної привабливості та гарантування їх розміщення серед інвесторів.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що андеррайтинг є ключовим елементом функціонування розвинених ринків капіталу, оскільки забезпечує ефективну взаємодію між емітентами та інвесторами [20].

У довгостроковій перспективі розвиток цього напрямку може сприяти зростанню кількості емітентів та підвищенню ліквідності фондового ринку України.

Ще одним важливим напрямом є розвиток ринку деривативів. Як уже зазначалося, похідні фінансові інструменти є важливим елементом сучасної фінансової системи, оскільки дозволяють ефективно управляти ризиками.

Використання деривативів дає можливість банкам зменшити вплив коливань валютних курсів, процентних ставок та інших факторів. За даними Національного банку України, розвиток ринку деривативів є одним із пріоритетних напрямів удосконалення фінансового сектору. Крім того, важливо враховувати, що використання деривативів потребує не лише технічної можливості їх застосування, але й відповідного рівня підготовки спеціалістів. Банки повинні інвестувати у розвиток аналітичних підрозділів та систем управління ризиками [15].

У міжнародній практиці похідні фінансові інструменти є стандартним інструментом хеджування валютних та процентних ризиків, що дозволяє зменшити вплив ринкових коливань на результати діяльності банків. В Україні ж розвиток цього сегмента стримується низькою ліквідністю та недосконалою інфраструктурою, хоча Національний банк України визначає його як один із пріоритетних напрямів розвитку фінансового ринку [6][16].

Важливою складовою підвищення ролі банків є впровадження сучасних технологій та цифровізація фінансових послуг. У цьому напрямі українські банки вже досягли значних успіхів. Зокрема, ПриватБанк є одним із лідерів у сфері цифрових банківських сервісів. Використання онлайн-платформ, таких як Приват24, дозволяє значно спростити доступ населення до інвестиційних інструментів, зокрема облігацій внутрішньої державної позики. Подальший розвиток цифрових технологій сприятиме залученню нових інвесторів та підвищенню активності на ринку [22].

Важливою перевагою цифрових рішень є зниження транзакційних витрат та спрощення доступу до фінансових інструментів. Завдяки цьому навіть невеликі інвестори можуть брати участь у фондовому ринку. Як зазначає Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, цифровізація є одним із ключових факторів розвитку ринку капіталу, оскільки вона сприяє підвищенню прозорості та доступності інвестиційних послуг. У перспективі розвиток цифрових платформ може суттєво розширити ринок цінних паперів в Україні та залучити нові категорії інвесторів [19].

Також необхідним напрямом є підвищення фінансової грамотності населення. Низький рівень знань у сфері інвестування обмежує участь фізичних осіб у фондовому ринку. У результаті банки не мають можливості активно розвивати інвестиційні продукти для населення. За даними Міністерства фінансів України, інтерес до інвестиційних інструментів поступово зростає, однак загальний рівень участі населення у фондовому ринку залишається низьким. Підвищення фінансової грамотності дозволить розширити базу інвесторів і сприятиме розвитку ринку [13].

У цьому контексті банки можуть відігравати активну роль, виступаючи не лише як фінансові установи, але й як джерело інформаційної підтримки. Проведення освітніх програм та популяризація інвестиційних продуктів сприятимуть формуванню довіри до ринку цінних паперів. У сучасних дослідженнях зазначається, що рівень фінансової грамотності безпосередньо впливає на активність населення на фондовому ринку та обсяги інвестицій. У результаті підвищення фінансової обізнаності населення дозволить банкам розширити клієнтську базу та активізувати інвестиційну діяльність [2].

Окрему увагу слід приділити розвитку інфраструктури фондового ринку. Йдеться про вдосконалення діяльності бірж, клірингових систем, депозитарних установ, а також механізмів захисту прав інвесторів. Наявність ефективної інфраструктури є необхідною умовою для забезпечення прозорості та надійності ринку. У цьому контексті важливим є впровадження міжнародних стандартів та практик, що дозволить підвищити довіру інвесторів. Значний потенціал має також розвиток співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Залучення іноземних інвестицій сприятиме підвищенню ліквідності ринку та впровадженню сучасних фінансових інструментів. Крім того, міжнародні партнери можуть надати експертну підтримку у реформуванні фінансового сектору.

У контексті післявоєнного відновлення України роль банків на ринку цінних паперів може суттєво зрости. Фондовий ринок може стати важливим джерелом фінансування інфраструктурних проектів та відбудови економіки.

Банки, у свою чергу, можуть виступати ключовими посередниками у процесі залучення інвестицій, забезпечуючи ефективну взаємодію між державою, бізнесом та інвесторами.

Аналіз діяльності АТ «ПриватБанк» дозволяє зробити висновок, що банк має значний потенціал для розширення своєї діяльності на ринку цінних паперів. Зокрема, перспективними напрямками є розвиток інвестиційних продуктів для клієнтів, активізація операцій з корпоративними цінними паперами, впровадження деривативів та розширення послуг андеррайтингу. Реалізація цих напрямів дозволить банку підвищити свою конкурентоспроможність та сприяти розвитку фінансового ринку.

Таким чином, підвищення ролі банків у розвитку ринку цінних паперів і деривативів в Україні пов'язане з необхідністю реалізації комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на розширення напрямів їх діяльності та підвищення ефективності використання фінансових інструментів. Реалізація зазначених напрямів дозволить активізувати участь банків у фондовому ринку, підвищити рівень його ліквідності та забезпечити більш ефективний перерозподіл фінансових ресурсів.

Важливим результатом таких змін має стати поступовий перехід банків від переважно консервативної моделі діяльності до більш диверсифікованої, що передбачає активніше використання корпоративних цінних паперів, розвиток андеррайтингу та впровадження похідних фінансових інструментів. Це сприятиме не лише підвищенню дохідності банківських операцій, але й розширенню функцій банків як фінансових посередників. Крім того, розвиток цифрових технологій та підвищення фінансової грамотності населення створюють додаткові можливості для залучення нових інвесторів та розширення клієнтської бази банків. У сукупності це формує передумови для більш активного розвитку ринку цінних паперів і деривативів, у якому банки можуть відігравати одну з ключових ролей.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було обґрунтовано, що ринок цінних паперів та деривативів є невід’ємною складовою сучасної фінансової системи, яка забезпечує ефективний перерозподіл фінансових ресурсів між суб’єктами економіки, сприяє активізації інвестиційної діяльності та створює передумови для економічного розвитку. Функціонування цього ринку дозволяє акумулювати вільні грошові кошти, трансформувати їх у капітал та забезпечувати диверсифікацію фінансових ризиків, що підтверджується аналітичними матеріалами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Встановлено, що банки займають ключове місце серед учасників ринку цінних паперів та деривативів, виконуючи широкий спектр функцій – від інвестування у фінансові інструменти до надання посередницьких послуг і організації випуску цінних паперів. Завдяки цьому банківські установи виступають важливим елементом, який забезпечує стабільність функціонування ринку та сприяє його подальшому розвитку. Як зазначається у матеріалах Національного банку України, банки відіграють провідну роль у мобілізації фінансових ресурсів і їх ефективному використанні в економіці.

Проведений аналіз діяльності АТ «ПриватБанк» дозволив встановити, що банк активно використовує операції з цінними паперами як один із ключових напрямів своєї діяльності. Зокрема, значну частку його активів становлять інвестиційні цінні папери, що свідчить про орієнтацію на відносно надійні фінансові інструменти, передусім державні облігації. Такий підхід забезпечує стабільність, однак водночас обмежує можливості отримання вищої доходності та диверсифікації активів. Аналогічні тенденції спостерігаються і в інших банках України, що підтверджується статистичними даними фінансового сектору.

Разом з тим у процесі дослідження було виявлено, що банки в Україні, включаючи АТ «ПриватБанк», не повною мірою реалізують потенціал ринку цінних паперів і деривативів. Це проявляється у недостатньому використанні

корпоративних фінансових інструментів та обмеженому застосуванні похідних інструментів для управління ризиками. Основними причинами такої ситуації є низький рівень розвитку фондового ринку, недосконалість нормативно-правового регулювання, високий рівень фінансових ризиків, а також недостатній розвиток інфраструктури ринку, що відзначається у дослідженнях фінансового сектору України.

Особливої уваги потребує обмежена участь банків у складніших операціях, зокрема андеррайтингу, активній торгівлі корпоративними цінними паперами та використанні деривативів як інструменту хеджування ризиків. У випадку АТ «ПриватБанк» це проявляється у мінімальному використанні зазначених напрямів діяльності, що свідчить про наявність значного, але поки що нереалізованого потенціалу.

Водночас результати дослідження дозволяють зробити висновок про наявність значних перспектив розвитку банківської діяльності на ринку цінних паперів та деривативів. Зокрема, підвищення ролі банків можливе шляхом диверсифікації інвестиційних портфелів, активізації операцій з корпоративними цінними паперами, розвитку ринку деривативів, а також удосконалення нормативно-правового середовища. Важливим фактором також є впровадження цифрових технологій та підвищення рівня фінансової грамотності населення, що сприятиме розширенню інвестиційної бази.

Отже, банки в Україні мають значний потенціал для розширення своєї діяльності на ринку цінних паперів та деривативів, однак його реалізація потребує комплексних змін як на рівні самих банків, так і на рівні державного регулювання. Створення сприятливих умов для розвитку фінансового ринку, підвищення його прозорості та ліквідності, а також активізація участі банків у нових сегментах ринку є необхідними передумовами для підвищення ефективності функціонування фінансової системи України в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 10.04.2026)
2. Dynamics of the securities market in the information asymmetry context: developing a methodology for emerging securities markets. 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2307.04140> (дата звернення: 10.04.2026)
3. arXiv. Financial instruments research. 2020. URL: <https://arxiv.org/abs/2009.04461> (дата звернення: 10.04.2026)
4. Buklib : бібліотека економічної літератури. Ринок цінних паперів у складі фінансового ринку. URL: <https://buklib.net/books/28891> (дата звернення: 10.04.2026)
5. Krykhovetska Z. M. The Role and Features of Banks' Activities in the Securities Market. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2021. № 17. С. 215–232. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.17.215-232> (дата звернення: 10.04.2026)
6. Krasnoporov O. Тренди та можливості ринків деривативних фінансових інструментів: світова і вітчизняна практика. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 2(16). С. 211-221. <https://doi.org/10.32750/2025-0220>. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/465> (дата звернення: 10.04.2026)
7. Бердар М. М., Кот Л. Л. Деривативи як фінансові інновації фіктивного капіталу. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 162. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/162-7>(дата звернення: 10.04.2026)
8. Борисова Л. Є., Мамуненко М. С. Сучасні напрями розвитку вітчизняних банківських операцій з цінними паперами. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2021. № 2. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2021-2-6>(дата звернення: 10.04.2026)

9. Голюк, В., Кузьмінський, В., & Чумаченко, О. Сучасний стан фондового ринку України та перспективи його розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. №64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-96>
10. Ермолаєв К. Н. Деривативи як фінансові інновації. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 162. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/162-7>(дата звернення: 10.04.2026)
11. Зайцев, О. В. Огляд функціонування та розвитку ринку похідних цінних паперів // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2020. № 3. С. 227–238. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-25 (дата звернення: 01.06.2026)
12. Збанко, О., & Калівошко, О. Еволюція похідних фінансових інструментів в умовах трансформацій ринків капіталу України. *Економіка та суспільство*. 2026. Вип.85. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-85-12>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7815> (дата звернення: 10.04.2026)
13. Міністерство фінансів України : офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026)
14. Міністерство фінансів України. ОВДП для населення. URL: https://mof.gov.ua/uk/domestic_government_bonds_for_population-360 (дата звернення: 10.04.2026)
15. Національний банк України : офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026)
16. Національний банк України. Національний банк оновлює правове поле для функціонування деривативних фінансових інструментів. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-onovlyuye-pravove-pole-dlya-funktsionuvannya-derivativnih-finansovih-instrumentiv> (дата звернення: 10.04.2026)
17. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку : офіційний сайт. URL: <https://www.nssmc.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026)

18. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Аналітичні матеріали. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення: 10.04.2026)
19. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Розбудова ринків капіталу як запорука зростання української економіки. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/rozbudova-rynkiv-kapitalu-iak-zaporuka-zrostannia-ukrainskoi-ekonomiky/> (дата звернення: 10.04.2026)
20. Пілявоз Т. Сучасний стан ринку корпоративних цінних паперів в Україні. *Економіка і суспільство*. 2023. Вип. 51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2513/2431> (дата звернення: 10.04.2026)
21. ПриватБанк : офіційний сайт. URL: <https://privatbank.ua> (дата звернення: 10.05.2026)
22. ПриватБанк. Облігації внутрішньої державної позики. URL: <https://privatbank.ua/ovdp> (дата звернення: 10.04.2026)
23. Рисін В., Папірник С. Трансформація ролі банків на ринку державних боргових цінних паперів. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-6>(дата звернення: 10.04.2026)
24. Роль банків у перерозподілі фінансових ресурсів на ринку цінних паперів. Studentam.net.ua. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/5019/132/> (дата звернення: 10.04.2026)
25. Севастьяненко О., Царик Д. Розвиток ринку цінних паперів у банківській системі України. URL: <https://ur.knute.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a6d3109a-ef13-4656-9bc0-d99aa2f48547/content> (дата звернення: 01.06.2026)
26. Форвардні та ф'ючерсні контракти. Pidru4niki.com : електронна бібліотека підручників. URL: https://pidru4niki.com/81405/finansii/forvardni_fyuchersni_kontrakty (дата звернення: 10.04.2026)

27. Фуфалько І. Ю. Роль фінансових інститутів у розвитку ринку цінних паперів. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2016. Вип. 12(2). С. 26–32. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.12.26-32> (дата звернення: 10.04.2026)
28. Черкасова С. Регулювання діяльності банків на вітчизняному ринку цінних паперів. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-93>(дата звернення: 10.04.2026)
29. Черненко О. Державні банки як інвестори на ринку цінних паперів. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/7ecda8b1-03c6-4eca-b7a0-c8b84a8486ea> (дата звернення: 01.06.2026)
30. Шеленко Д. І., Шпикуляк О. Г. та ін. Функціонування деривативних фінансових інструментів у розвитку біржової торгівлі: теоретико-еволюційний аспект. *Підприємництво і торгівля*. 2024. Вип. 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2024-41-15>(дата звернення: 10.04.2026)

Додаток А

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ПРИВАТБАНК"
Окремий звіт про фінансовий стан на 31 грудня 2025 року

У тисячах українських гривень	Прим.	31 грудня 2025	31 грудня 2024
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти	6	155 738 948	151 768 407
Кредити та аванси банкам	7	127 052 271	86 588 588
Кредити та аванси клієнтам	8	156 362 304	112 761 275
Інвестиційні цінні папери в т.ч.:		419 449 530	375 094 133
- за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	9	117 020 349	110 699 180
- за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	9	217 284 985	204 240 124
- за амортизованою собівартістю	9	85 144 196	60 154 829
Поточні податкові активи	25	4 271	3 763
Інвестиційна нерухомість		2 005 133	2 005 133
Основні засоби	10	7 178 830	5 173 360
Нематеріальні активи за винятком гудвілу	10	2 461 291	1 971 835
Відстрочені податкові активи	25	1 098 242	1 629 261
Інвестиції в дочірні підприємства, спільні підприємства та асоційовані підприємства		30 246	30 246
Інші фінансові активи	11	14 492 346	13 495 876
Інші нефінансові активи	12	10 039 767	9 932 144
Непоточні активи або групи вибуття, класифіковані як утримувані для продажу або як утримувані для виплати власникам	13	320 547	1 007 560
Загальна сума активів		896 233 726	761 461 581
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Кошти клієнтів	14	731 571 042	621 595 528
Інші залучені кошти	15	8 449 287	6 199 140
Поточні податкові зобов'язання	25	42 133 018	21 552 955
Інші фінансові зобов'язання	16	3 805 758	4 071 662
Забезпечення у т.ч.:	17	6 251 442	6 013 144
- резерви за кредитними зобов'язаннями та контрактами фінансової гарантії		882 085	1 045 844
- інше забезпечення		5 369 357	4 967 300
Інші нефінансові зобов'язання	18	3 739 958	2 885 298
Загальна сума зобов'язань		795 950 505	662 317 727
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Статутний капітал	19	206 059 744	206 059 744
Емісійний дохід		22 690	22 690
Інші резерви	9, 10	6 709 586	2 558 674
Результат від операцій з акціонером		12 173 821	12 173 821
Резерви та інші фонди банку	19	16 853 715	14 846 672
Накопичений дефіцит		(141 536 335)	(136 517 747)
Загальна сума власного капіталу		100 283 221	99 143 854
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань		896 233 726	761 461 581

Затверджено до виходу та підписано 20 березня 2026 року.

Карл Мікаель Бьоркнерт
Голова Правління

Л. П. Чернишова
Заступник Голови Правління (з питань фінансів)

Л. П. Чапістрак
Головний бухгалтер